

Kabul revisited efter 28 år

Klädmarknad i centrala Kabul december 2003 . Foto: Lars Eklund

Tillbaka i Kabul efter 28 år. En märklig upplevelse att återvända till en älskad stad under så annorlunda betingelser. 1970-talets afghanska huvudstad var en öppen miljö som lockade resenärer både från när och fjärran med sin avslappnat liberala atmosfär, med restauranger som bjöd på dansföreställningar och serverade afghanskt vin, och med biografier där de senaste indiska Bollywoodfilmerna visades. En verklig mötesplats mellan öst och väst, där USA och Sovjetunionen ännu fredligt tävlade om att vinna inflytande i landet genom att skänka mest bistånd.

USA byggde den södra genomfartsleden mellan Kabul och Herat i västra delen av landet, Sovjet bidrog till att bygga vägen norrut till Mazar-i-Sharif, genom Salangpasset/tunneln. Amerikanarna bekostade anläggandet av två nya fakulteter, för lantbruk och ingenjörvetenskap vid Kabul Universitys nya campus 1964, ryssarna svarade med att bygga Tekniska högskolan, Polytechnics, en bit därifrån. Och det mest bestående av dessa konkurrerande projekt är förstås den stadsdel med höghusbebyggelse som Sovjetunionen lät uppföra i nordöstra delen av staden under 1970-talet, kallad Microroyan, och som blev en populär plats att bo på för afghanska statstjänstemän. Dessa hus, fula som stryk, klarade sig relativt bra genom kriget, och när man nu ser husen på avstånd skulle det lika gärna kunnat vara ett bostadsområde i Frankfurt an der Oder, Minsk eller Novosibirsk.

Inte en enda turist kvar

I dag finns det inte en enda turist kvar i Kabul. Kabul Serena Hotel är stängt, liksom klassiska restaurangen Khyber vid Pashtunistan Square och det populära kyrkliknande lustslottscafeet Bagh-e-Bala beläget på en höjd i väster med utsikt över hela staden (alldeles nära

Intercontinental Hotel). I stället har en hel armé av västerländska så kallade expatriates, konsulter och experter av allehanda slag, volontärer och så klart ISAF-styrkorna i form av soldater från hela världen invaderat Kabul. De färdas i sina Land Cruisers och sina pansarfordon snabbt mellan sina kontor, baser och välbevakade compounds där de bor. Ambassaderna, framför allt den amerikanska på vägen mot flygplatsen, liknar veritabla fort med vaktorn, sandsäcksbarriärer och taggrådshinder.

Skärpt säkerhet råder också i Kabul, som annars betraktats som jämförelsevis säkert, efter det brutala mordet på en fransk biståndsarbetare i staden Ghazni, 120 kilometer härifrån, i mitten av november. Utlänningar uppmanas nu av sina organisationer/ambassader att undvika att frekventera de många restauranger som vuxit upp som svampar i de "vita" stadsdelarna Akbar Wazir Khan och Sherpur (just där för övrigt britterna 1839 anlade sin cantonment under det första av de tre anglo-brittiska krigen). Restauranger med västerländsk meny, öl/spritservering och där gästerna förväntas betala i dollar och inte i den inhemska valutan afghani. Förstörelsen efter kriget, det CIA-finansierade mot de sovjetiska ockupanterna och deras lydregim i Kabul, men framför allt de fruktansvärda interna striderna mellan olika mujahedingrupper under åren 1992-95, är fullständigt sanslös. Redan när man landar på Kabuls internationella flygplats ser man sönderskjutna byggnader; och mängder av flygplansvrak – civila Ariana Afghan Airlines-plan såväl som sovjetiska stridshelikoptrar – kantar landningsbanan.

Palatsruinen symbol för meningslös förstörelse

Av stadsdelarna i sydväst, Karte Char och Karte Se, där fraktionsstriderna och de etniska motsättningarna var som hårdast, återstår inte många oskadade hus. Det liknar de bilder man sett av Dresden efter terrorbombningarna under Andra världskriget. Och fortsätter man ännu längre ut från staden mot sydväst kommer man till Darulaman, det mäktiga palats som **kung Amanullah** (regent under åren 1919-29) lät uppföra på en plats där han avsåg att anlägga en ny huvudstad. Någon sådan blev det dock aldrig, och i dag är palatset fullständigt urblåst. Det står som ett skelett mitt på en öde slätt som en symbol för den meningslösa förstörelse som inbördeskriget förde med sig. Alldeles intill ligger Kabuls en gång världsberömda museum, under kriget nästan helt och hållet plundrat och ödelagt. Här pågår dock, om än långsamt, arbetet med att reparera byggnaden och på sikt försöka rekonstruera samlingarna.

Ändå är Kabul på många sätt ännu sig likt. Kvarteren i centrum med Afghanistan Bank-byggnaden, huvudpostkontoret, husen längs med Kabulfloden och den vackra Shah do Shamshira-moskén finns kvar och skapar normalitet och ger stadga åt stadsbilden. Aktiviteten i de klassiska basarkvarteren kring Puli Khishti-moskén, Char Chatta Bazar, är lika hög i dag som för 28 år sedan. Pengaväxlarna, med sina gigantiska buntar med afghanis, strömmar till när man som ensam utlänning rör sig till fots i dessa välbekanta kvarter. I juvelerbutikerna syns inte ett ansikte på kunderna! Kvinnorna som köper guldsmycken är alla draperade i den traditionella ljusblå burkha-dräkten som täcker också hela ansiktet. Att talibanregimen fallit har inte påverkat bruket av burkha, hur mycket man i Väst än hoppades att just så skulle bli fallet.

Kabul är en stad som består av ett antal dalgångar omgivna av sterilt torra men kanske just därför fascinerande berg och kullar, på vars slutningar lerhusbebyggelse reser sig, och på vars toppar ofta finns gamla fort. Den förste mogulkejsaren **Babur** erövrade staden 1504 och bodde där i 20 år innan han flyttade till mogulrikets nya huvudstad Agra. Kabul och de trädgårdar han lät anlägga invid floden förblev dock det som stod honom närmast i livet, och därför begravdes han också där efter sin död 1530. Och lyckligtvis finns gravmonumentet ännu kvar på Sher Darwaza-bergets västsluttning, och det håller på att renoveras av Aga Khan Foundation, liksom trädgårdsanläggningen. En given attraktion den dag det förhoppningsvis åter blir möjligt att resa som turist till Afghanistan. I dag är det en bisarr känsla att ströva omkring i det vidsträckta området alldeles ensam en fredag i november 2003.

Svenska Afghanistankommittén nu i Kabul

På många håll i Kabul byggs det, bland husruiner syns enstaka nyuppförda hus, och offentliga institutioner återskapas genom stöd från länder och organisationer runt om i världen. Sverige som land märks inte mycket av, men däremot Svenska Afghanistankommittén som har gjort en enorm insats sedan lång tid tillbaka genom att driva skolor och sjukvårdskliniker runt om i landet (oavsett det varit talibaner eller andra som styrt). I dag har man 9 000 anställda och är därmed en av de viktigaste organisationerna som verkar i landet, och våren 2003 flyttade man sympatiskt nog huvudkontoret till Kabul från Peshawar i Pakistan, där man en gång inledde sin verksamhet med att hjälpa flyktingar undan inbördeskriget på 1980-talet.

Kommittén som har ett oerhört gott renommé i Afghanistan håller nu till i byggnader invid den så kallade Chicken Street, gatan där hippiehotellen låg på 70-talet och som då var den stora turistgatan med butiker som sålde mattor, smycken och kläder. Och faktum är att Chicken Street av i dag är sig fullständigt lik, skillnaden är bara att turisterna ersatts med biståndsarbetare och ISAF-trupper som betalar bra för sig i dollar!

Kabul University är en viktig institution som börjar få nytt liv efter 20 förlorade år. Universitetet grundades 1931 på initiativ av kung **Nadir Shah**, och spelade en stor roll av utvecklingen av det moderna Afghanistan som växte fram under 1960- och 70-talen. Det flyttade till sitt nuvarande natursköna område i västra delen av staden 1964. Den kommunistiska Saur-revolutionen 1978 och den påföljande sovjetiska militära inmarschen vid jultid 1979 medförde en drastisk förändring. Många duktiga professorer flydde landet, och de som blev kvar kom att under de närmaste decennierna fullständigt isoleras från omvärlden. Den intellektuella nivån sjönk, och så även standarden på den utbildning som drevs.

Talibanregimen förstörde så till sist det lilla som fanns kvar genom att förvägra flickor att studera och undervisa på universitetet. Studentantalet var nere på 4 000 som lägst.

I dag är situationen en helt annan, om än oerhört besvärlig. Efter störtandet av talibanernas skräckregim för två år sedan har studentantalet vuxit till 36 000, och universitet i hela världen engagerar sig i ansträngningarna att återupprätta fungerande fakulteter och institutioner. Utanför nästan varje byggnad på campus återfinns skyltar med en afghansk flagga och en för det land som är involverat i satsningen just där. Tyskland som haft särskilt vänskapliga relationer med Afghanistan ända sedan 1800-talet är inte oväntat det land som nu bidrar mest av alla till återuppbyggnaden av Kabuls universitet. Bland annat har man, genom Konrad Adenauer-stiftelsen, bekostat upprättandet av ett nytt tvärvetenskapligt centrum för forskning i politik, där man satsar på att långsiktigt träna upp inhemska universitetslärare i forskningsmetodik så att dessa i sin tur kan svara för forskningen kring viktiga framtidsfrågor. Det ska ske genom att skicka studenter till Tyskland på masters- och doktorsutbildningar, men också genom kurser på plats i Kabul. Nästan all forskning om Afghanistan i dag bedrivs av forskare på utländska universitet, eller av inhyrda likaså utländska dyra expert-konsulter som jobbar åt de många NGO:erna.

Forskningssamarbete önskvärt

Det råder dock fortfarande en skriande brist på böcker och kompetenta lärare, men det pågår en lång rad satsningar även på dessa områden. Textböcker importeras från Iran och kan användas utan vidare, eftersom undervisningen på universitetet i Afghanistan sker på dari, som är en dialekt av persiska med gemensamt skriftspråk. Universitetsprofessorer som levit i exil i USA, Europa, Pakistan och Iran återvänder, trots de låga löner som erbjuds, i begränsad omfattning. Det var just för att studera läget inom forskning och högre utbildning som jag och Staffan Lindberg reste till Afghanistan. Vi hade egentligen inga stora förhoppningar på att SASNET, Nätverket för svensk Sydasienforskning, som vi arbetar med skulle kunna bidra till något särskilt beträffande forskningssamarbete med de ovissa politiska förhållanden som råder i landet. Men det visade sig att vi hade fel. För även om det är självklart att i dagens läge grundutbildning och träning av lärare måste prioriteras till förmån för forskning är det på sikt viktigt att Sverige och svenska universitet följer det tyska exemplet att gå in långsiktigt och stödja utvecklingen av afghanska forskare.

LARS EKLUND